

MORAVSKÉ BARVY A MORAVSKÁ ZEMSKÁ VLAJKA

Ivan Štarha

Některé moravské strany, spolky a organizace považují za symbol Moravy žlutočervenou vlajku. Moravský zemský archiv byl několikrát požádán o vyhledání dokladu, kterým byla Moravě vlajka udělena. Jak to tedy bylo s údajnou v minulosti užívanou moravskou vlajkou, případně se zemskými barvami?

Úvodem musím konstatovat v současnosti i v minulosti platnou vexilologickou zásadu, že vlajka má obsahovat barvy nebo alespoň hlavní barvy znaku. Vycházíme-li ze současného i prvorepublikového státního znaku, je znakem země Morava modrý štít se stříbrno-červeně šachovanou orlicí. Barvy Moravy jsou proto bílá, červená a modrá.

Nejstarším dokladem o užívaných zemských barvách v Moravském zemském archivu je pravděpodobně dvorský dekret z 31. července 1807, kterým císař, aby podal obzvláštní důkaz své největší milosti, povolil moravským stavům za jejich věrnost, prokázanou v době nepřátelského vpádu, že členové stavovského shromáždění smějí nosit zvláštní uniformu „podle zemských barev“. Uniforma měla být červená, límec a výložky modré. Celý oblek měl být vyšit zlatem a opatřen „mit goldenen Epaulettes“, na těchto epoletách pak měl být vyšit moravský orl. „rot und gelb“ – červený a žlutý. Červeno-zlatě šachovaná orlice (v heraldice není žlutá, nýbrž pouze zlatá barva) byla tedy položena na zlaté epolety, což znamenalo, že zlaté části orlice splývaly se zlatým podkladem. Údaj, že moravské barvy jsou červená a žlutá, převzal dvorský dekret ze žádosti o povolení zmíněné uniformy, zasláné 22. března 1807 moravským guberniím nejvyšší dvorské kanceláři. Žádost se opírala o privilegium Fridricha III. ze 7. prosince 1462, kterým byl Moravě polepšen znak: stříbrno-červeně šachovaná orlice byla nahrazena orlicí šachovanou zlato-červeně.

O důvodech, proč císařská kancelář bez jakéhokoliv projednávání schválila návrh moravského gubernia, můžeme pouze uvažovat. Snad hrála hlavní roli doba napoleonských válek, v níž byla žádost vznesena, spojena se snahou zachovat si přízeň moravských stavů ve složité mezinárodní situaci. Pokud by totiž žádost prošla běžnou úřední cestou, musel by císařský herold upozornit na to, že moravské zemské barvy jsou červená, stříbrná (bílá) a modrá. V těchto barvách byla totiž moravská orlice v oficiálním znaku habsburské monarchie. Proto by jednání o moravském požadavku bylo problémem, který by se rozhodně nepodařilo vyřešit během tří měsíců.

U privilegia Fridricha III., dosud pečlivě chovaného v souboru Stavovských rukopisů Moravského zemského archivu v Brně,¹ se proto musíme zastavit. Je známo, že privilegium nevešlo v platnost. Nebylo totiž potvrzeno českým králem, který by musel po jeho uznání změnit ve znaku českého království barvy znaku Moravy. Uvádí se, že udělení tohoto znaku bylo jedním z aktů, kterými se císař snažil podřídit Moravu přímo říši a vytrhnout ji tak z celku zemí Koruny české. Privilegium udělil císař moravským stavům (baronumet nobilium marchionatus Moraviae) na žádost nejvyššího maršálka Českého království a Jiříkova hejtmana na Moravě pana Jindřicha z Lipé za pomoc císaři proti vzbouřivším se rakouským stavům. Aby ke změně znaku skutečně došlo, museli by moravští stavové požádat českého krále Jiříka z Poděbrad o potvrzení privilegia a úpravu znaku Království českého podle tohoto privilegia. K tomu však nedošlo, moravští stavové zřejmě o záležitosti vůbec nejednali. Vincenc Brandl² se domníval, že nemůžeme „jinak souditi, než že sněm zemský toho privileje nepřijal a to věrojatně proto, že Jindřich z Lipé a ostatní páni, kteří r. 1462 císaře za změnu žádali, tu žádost na císaře vznesli o své újmě, tj. nejsou k tomu od sněmu a od stavů splnomocnění“. Není důležité, přikloníme-li se k tomuto názoru historika, nebo budeme prostě konstatovat, že v roce, kdy papež zrušil jihlavská kompaktáta, a tím nepřímou zahájil boj proti českému králi, nebyla situace v Českém království nakloněna právnímu aktu, který by mohl symbolizovat odtržení Moravy, nebo alespoň uvolnění pouta této země k Čechům a k zemím Koruny české. Jisté je, že sněm Fridrichovo privilegium nepřijal a toto privilegium nebylo až do roku 1628 žádným českým králem potvrzeno, což znamená, že nevešlo v platnost.

Znakem Moravy tedy zůstal erb, o němž Paprocký v roce 1593 ve svém Zrcadle slavného Markrabství moravského napsal: „Erb, který náleží slv. markrabství Moravskému, má býti orel bílý na červené šachovnici ve štítu modrém.“ Ve velkém znaku zemí Koruny české zůstala tedy zemským znakem Moravy orlice stříbrno-červeně šachovaná a Fridrichovo privilegium upadlo v zapomenutí. Po bitvě na Bílé hoře sice císař Ferdinand II. potvrdil 26. června 1628 moravským stavům 140 zemských privilegií, které neodporovaly Obnovenému zřízení zemskému z téhož roku, mezi nimiž je uvedeno i privilegium Fridrichovo, ani toto formální potvrzení (šlo o pouhý výčet privilegií)³ však vývoj moravského zemského znaku neovlivnilo. Spolu s velkým znakem zemí Království českého přešel znak Moravy i do velkého znaku habsburské monarchie. V této podobě zůstal znak Moravy i po vydání císařských dekretů o velkém znaku monarchie z let 1741, 1752, 1766, 1790, 1804, 1806, 1815 a 1836.

Po zrušení České dvorské kanceláře, poslední instituce někdejšího Českého království, se však právní postavení Moravy zásadně změnilo. Zanikla podřízenost českému králi, titul českého krále a moravského markraběte se v titulu rakouského císaře dostal na zcela stejnou úroveň. Proto mohlo moravské gubernium poukázat na Fridrichovo privilegium a žádat jeho naplnění.

¹Moravský zemský archiv v Brně (MZA). A 1 – Stavovské listiny, č. 368 dle inventáře Mojmíra Švábenského *Inventáře a katalogy Státního archivu v Brně*. č. 22, Brno 1965. s. 120. příp. č. 361 dle Chlumeckého tištěného inventáře z poloviny minulého století.

²Brandl. V.: *Zemský erb čili znak markrabství Moravského*. Obzor 9, č. 1. z 5. ledna 1886.

³MZA, A 1 – Stavovské rukopisy, č. 1130, případně č. 1149 tištěného inventáře Chlumeckého.

I když mohli členové stavovského výboru užívat na svých uniformách červeno-zlatě šachovanou orlici, neznamenalo to ještě oficiální uznání těchto barev za zemské barvy. Podle již zmíněného dvorního dekretu z 22. srpna 1836, daného na Moravě na vědomí příslušným úřadům a institucím cirkulářem gubernia ze dne 16. září 1836, zůstala nadále moravským zemským znakem v nejvyšších symbolech mocnářství, ve velkém a středním znaku, orlice v červeno-stříbrné podobě v modrém poli. Dne 9. ledna 1838 požádal zemský výbor jménem moravských stavů gubernium, aby učinilo kroky o nápravu barev moravské orlice v rakouském císařském velkém a středním znaku s tím, že Morava užívá orlice v barvě zlato-červené. Opíral se opět o Fridrichovo privilegium z roku 1462 a současně o již zmíněný císařský dekret z roku 1807 o uniformě, kterou stavové dosud užívají. Odpovědí byl pouze dopis presidia dvorní kanceláře z 26. října 1848 zemskému hejtmanovi hraběti Ugartovi, kterým kancelář žádala o podrobné zpracování moravského zemského znaku.⁴

Jednání probíhalo i v následujících letech, zřejmě však nevedlo k žádným závěrům. Dne 16. března 1854 si moravské místodržitelství stěžovalo vídeňskému ministerstvu vnitřnímu, že jednání o změně velkého a středního císařského znaku a tím o uzákonění požadovaných moravských barev bylo v roce 1849 přerušeno, a žádalo nové projednání požadavku, totiž aby při regulaci státního znaku byl v něm obsažený moravský znak opraven podle skutečných a správných barev, tj. aby byl do státního znaku přijat červeně a zlatě šachovaný vpravo hledící jednohlavý orel v modrém poli. Ohlas z Vídně však zřejmě nebyl žádný. Ve zdůvodnění barev se místodržitelství opět opíralo o Fridrichovo privilegium a tvrdilo, že toto privilegium bylo od všech pozdějších zeměpánů potvrzeno. To se ovšem nezakládalo na pravdě. Císařský znak se proto opět nezměnil.

Nové jednání o moravských zemských barvách vyvolal v roce 1862 přednosta smíšeného okresního úřadu v Kloboukách u Brna. Upozornil, že velikou nelibost přineslo vyvěšení modro-bílo-červených trikolor při císařově návštěvě 21. září v Rajhradě a v Brně. Císařský dvůr i zemští úředníci pokládají tuto vlajku za prapor slovanské svobody, proto by podle klobouckého přednosty mělo být zajištěno, aby takovýto prapor nebyl užíván jako moravská zemská vlajka. Že se tak běžně děje, dokazoval prací Jaroslava Pospíšila, *Nový prostonárodní popis Čech, Moravy a Slezska podle posledního politického a soudního dělení s přídavkem o uherském Slovensku* (Praha 1854, s. 193), kde stojí, že moravským znakem je „bíle a červeně kostkovaná vpravo hledící orlice v modrém poli, pročež zemské barvy jsou: modrá, bílá, červená“. Stejně údaje mohl čtenář nalézt i v malé encyklopedii nauk, díl VI. – zeměpis, z roku 1846. Představený klobouckého okresního úřadu žádal proto místodržitelství, aby u školských úřadů zajistilo nápravu. Místodržitelství na toto upozornění reagovalo 21. ledna 1863 dopisem ministerstvu vnitřnímu, v němž upozornilo, že i v učebnicích pro národní školy jsou za zemské barvy uváděny bílá, červená a modrá, a požadovalo, aby údaje o barvách byly v učebnicích opraveny podle požadavku místodržitelství z 16. března 1854. Žádost zřejmě opět zůstala u vídeňských úřadů bez odezvy.

Dne 27. června 1878 zaslal místodržitel ministerstvu vnitřnímu podání, v němž uvádí, že – i když jednání v určení zemských barev, probíhající naposledy v roce 1863, nebylo dosud

⁴Ke sporům o zemských barvách v roce 1848 srov. též Helfert, J. A.: *Der Brünnner landdtag Im Jahr 1848 und das mährische Landeswappen*, Brünn 1897.

ukončeno – užívají moravské zemské orgány orlici zlato-červeně šachovanou a že žlutou a červenou považují v emblémech, na praporech i na objektech zemi náležejících za zemské barvy. K tomu místodržitel dodával, že pokud veteránské spolky požádaly o povolení, aby na jedné straně jejich praporu byl říšský, na druhé straně zemský znak, byla za zemský znak považována zlatočerveně šachovaná orlice. Ministerstvo vnitra, kam byly návrhy v souvislosti s užíváním říšského znaku zaslány ke schválení, je vesměs doporučovalo. Když však Slovanské gymnasium v Olomouci požádalo zemskou školní radu o povolení užívat v praporu zemský znak, kterým je bílo-červená orlice v modrém poli, ministerstvo kultu a vyučování tento znak schválilo s odvoláním na říšský znak, který pro Moravu používá stejné barvy. Místodržitel proto znovu žádal ministerstvo vnitra o jednoznačné stanovisko.

Novou korespondenci, týkající se moravských zemských barev, vyvolalo tablo znaků zemí habsburského mocnářství vydané zemskou školní radou pro národní školy. V materiálu byl moravský zemský znak nakreslen v podobě zlato-červeně šachované orlice. Místodržitel z toho odvodil, že jeho požadavkům na změnu barev znaku bylo konečně vyhověno, a poněvadž byl správným rakouským byrokratem, požádal ministerstvo vnitra o zaslání výnosu, kterým k této změně došlo. Výsledkem byl osobní dopis ministra vnitra Taaffeho z 25. května 1889 místodržiteli Kalinovi s oznámením, že moravský znak ve velkém a středním císařském znaku zatím nebyl změněn, že se však Moravě povoluje užívat znak v podobě zachycené na zmíněném tablu pro národní školy – tedy se zlato-červeně šachovanou orlicí.⁵ V takto upravené podobě byl moravský zemský znak nakreslen také v Ströhlově erbovníku, vydaném ve Vídni v roce 1890.⁶

Proto když v roce 1896 výbor pražské národopisné výstavy žádal cestou presidia českého místodržitelství presidium moravského místodržitelství o souhlas, aby jako moravské zemské barvy mohl na výstavě použít prapory v modro-bílo-červené barvě, byla žádost předána k vyjádření zemskému výboru. Ten odpověděl, že zemské zastupitelstvo pokládá za úřední zemské barvy zlatou a červenou. Moravské místodržitelství pak 15. května 1896 sdělilo presidiu pražského místodržitelství, že otázka moravských zemských barev není dosud vyřízena, že však ministerstvo vnitra vydalo zemským orgánům souhlas k užívání zlaté a červené barvy. Když byl pak v roce 1915 ředitel zemského archivu dr. Bertold Bretholz požádán v souvislosti s přípravou pokynu k „ozdobování budov veřejných škol obecných“ o doporučení zemských barev, mohl po prostudování všech nahoře citovaných dokumentů konstatovat, že „za autentické barvy moravské platí červená a žlutá (zlatá), jež také mor. zemským výborem a mor. guberniem (místodržitelstvím) po celé století 19. za pravé byly uznávány. Jestliže se před tím vedle nich užívalo také barvy červené a bílé, stalo se to asi jenom z neznalosti privileje z r. 1462.“⁷

Skutečného právního uznání se změna moravského zemského znaku dočkala až na základě císařského rozhodnutí z 11. října téhož roku. Toto rozhodnutí však souviselo

⁵Podklady k celému průběhu jednání o uznání moravských zemských barev císařskou kanceláří jsou soustředěny v registratuře MZA. B 313, kart. 32. č. 4138/1953.

⁶*Oesterreichisch-ungarische Wappenrolle nach seiner kaiserlichen und königlichen apostolischen Majestät von Hugo Gerard Ströhl.* Wien 1890.

⁷MZA. B 313, kart. 16, č. 42/1915.

s celkovou změnou státního znaku monarchie, provedenou za války s cílem posílit centralizaci.

Můžeme tedy uzavřít, že moravské zemské a stavovské orgány sice od počátku 19. století užívaly zemský znak v podobě privilegia Fridricha III. z roku 1462, právního uznání tohoto znaku se však dočkaly až 3. listopadu 1915. Pokud jde o prapor, nebyl Moravě nikdy udělen. Až do roku 1915 tedy byly moravskými zemskými barvami bílá, červená a modrá, od roku 1915 žlutá, červená a modrá. Tyto barvy platily oficiálně do roku 1920, užívány však byly jen do roku 1918, kdy začala mladá republika užívat tzv. legionářský znak.

Pozn.: Se souhlasem autora převzato z knihy Pocta Janu Janákovi, předsedovi Matice moravské, profesoru Masarykovy univerzity v Brně, kterou mu věnovali k sedmdesátinám jeho přátelé a žáci v Brně roku 2002, s. 165–170.